

ПОДОЛАННЯ БІДНОСТІ ЯК ФАКТОР ПОЛІТИЧНОЇ СТАБІЛЬНОСТІ

У статті розглядається проблема бідності в Україні та запропоновано напрями подолання бідності як фактора політичної стабільності.

Ключові слова: шляхи подолання бідності, середній клас, малий і середній бізнес, політична стабільність.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Світ ніколи ще не був настільки багатий, як сьогодні. І в той же час більше мільярда людей на планеті, в основному в країнах, які розвиваються, живуть у надзвичайній убогості та бідності. Боротьба з бідністю визнана одним із найважливіших завдань світової громадськості.

На початку ХХІ сторіччя боротьба з бідністю стала однією з найбільш вагомих проблем і найбільш важливим завданням соціальної політики більшості країн світу [1, с. 17].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання подолання бідності продовжують активно досліджуватись вітчизняними та зарубіжними науковцями. Вагомий внесок у вивчення цієї проблематики зробили такі вчені: Н. Ільчина, В. Куценко, Е. Лібанова, О. Палій, Ю. Саєнко, Л. Черенько та багато інших.

Метою статті є дослідження проблем бідності в Україні та визначення пріоритетних напрямків щодо подолання бідності в Україні.

Виклад основного матеріалу. Усвідомлення гостроти цієї проблеми підтверджується, зокрема, відзначенням 17 жовтня Міжнародного Дня подолання бідності, що має на меті:

- по-перше, заохотити всі країни, багаті та бідні, до співробітництва задля боротьби з бідністю в усьому світі;
- по-друге, змусити їх взяти на себе зобов'язання стосовно досягнення Цілей Розвитку Тисячоліття.

У вересні 2000 року відбулася найбільша в історії зустріч світових лідерів — Саміт Розвитку Тисячоліття ООН. Представники 189 країн світу, в тому числі і України, підписали Декларацію [2],

зобов'язуючись виконати до 2015 року вісім глобальних Цілей Тисячоліття. Головною метою Декларації було визначено першу мета «Подолання абсолютної бідності й голоду», за якою прийнято до виконання два завдання: скоротити удвічі частку населення, добовий дохід якого менше 1,25 дол. США; скоротити частку населення, що потерпає від голоду.

Генеральний секретар ООН К. Аннан зазначив: «Цілі тисячоліття мають глобальний характер, але те, що зумовить їх досягнення чи не досягнення, відбуватиметься в кожній окремій країні. В кожній країні потрібно знайти вірний склад політики — саме той, що відповідає місцевим умовам» [3]. Щодо досягнення ЦРТ на глобальному рівні, то Адміністратор ПРООН М. Браун зазначив: «Світ не може залишитися нейтральним, коли багатьом людям відмовляють у фундаментальних правах людини. Бездіяльність — не вихід. Внесок кожного з нас має значення» [3].

Боротьба з бідністю завжди була актуальною темою, актуальною настільки, що Європейський Союз 21 січня 2010 року офіційно відкрив Європейський рік боротьби з бідністю й соціальною ізоляцією. Така ініціатива спрямована на те, щоб привернути увагу громадян, урядовців і соціальних партнерів до проблем подолання бідності в Європі. Вона має також мобілізувати сторони для боротьби проти злиднів, для зміцнення соціальної інтеграції і соціального діалогу.

Таким чином, бідність як глобальне соціальне явище існує в усіх країнах світу. Тому боротьба з бідністю є складовою соціальної політики в усіх цивілізованих суспільствах і не є винятком для України.

І хоча бідність з'явилася в Україні не сьогодні та є не тільки наслідком криз і прорахунків у проведенні реформ, нині вона перетворилася й на проблему майбутнього. І тому дослідження проблем бідності в Україні набуває дедалі більшого значення з погляду виявлення соціально вразливих верств населення, визначення її базових причин і створення ефективно діючої соціальної політики зі зниження її масштабів. Головна проблема полягає в тому, що в Україні немає комплексної системи, яка б ефективно вирішувала проблеми бідності. Держава не займається політикою попередження бідності, а лише бореться з її наслідками [4].

Бідність в Україні характеризується низкою національних ознак, зокрема, специфічні особливості бідності в Україні мають прояв у такому: надмірне соціальне та майнове розшарування; зубожіння значної частини населення, яке при цьому зберігає відносно високий соціальний статус (рівень освіти, кваліфікації, соціальні зв'язки);

розповсюдженість бідності серед працюючого населення; низький рівень життя населення в цілому і соціальної інфраструктури зокрема.

Основною ознакою української бідності є те, що в нашій країні існує проблема бідності серед працюючих. Зайняті мають стабільне джерело доходу, але при цьому не мають можливості вести повноцінний спосіб життя.

Усе вищезазначене свідчить про актуальність та гостроту проблеми бідності, офіційним визнанням є те, що Президент України В.Ф. Янукович на другий день після вступу на посаду — 26 лютого 2010 року видав Указ «Про невідкладні заходи з подолання бідності» за № 274/2010 від 26.02.2010 р. [5], де визначено, що подолання бідності, передусім її найгостріших проявів, є найважливішим пріоритетом у здійсненні реформ в Україні — соціальній державі, яка має на меті впровадження європейських стандартів життя. Одним із основних напрямів якого є відновлення та стимулювання економічного зростання. Основними завданнями у цьому напрямі є запровадження нових механізмів відновлення виробництва, стимулювання економічного зростання та соціального прогресу, створення умов для забезпечення стабільного розвитку галузей промисловості. Ці аспекти мають особливе значення для вирішення проблем бідності, тому що ефективно впливати на бідність можна тільки на основі економічного зростання. Але для подолання бідності не достатньо тільки економічного зростання, як це здається на перший погляд. Взаємодія економічного зростання і рівня життя тісно пов'язані між собою, але не безпосередньо, а опосередковано. Отже, необхідна ефективна соціальна політика, націлена на зменшення диференціації доходів та формування середнього класу як рушійної сили суспільства.

За статистикою ООН українці збідніли за останній рік на 10 % і майже 80 % українців живуть за межею бідності. Така ситуація може призвести до соціальної нестабільності та появи тоталітарного режиму — вважають експерти. Однак не виключають, що за сприятливих умов за 2-3 роки добробут українців може зрости. ООН зазначає, що абсолютну бідність в Україні начебто подолано. Але відносна бідність в Україні, за їхніми критеріями становить 78 %. Тобто в такій частині українців споживчий кошик менший за визначену у світі межу бідності — 17 доларів на день [6]. Таким чином, механізми подолання бідності, що нині застосовуються в Україні є недостатньо ефективними, про що свідчить високий її рівень. І тому вирішення цієї проблеми в Україні потребує розробки системи комплексних науково - обґрунтованих і більш дієвих заходів, які повинні враховувати профіль, специфіку та особливості формування і поширення бідності,

причини її виникнення та засоби її подолання, а також нової, більш дієвої Стратегії подолання бідності та механізмів її реалізації. Від тактики виживання необхідно переходити до стратегії розвитку, від боротьби з бідністю — до зростання середнього класу.

Як зазначив Президент України В.Ф. Янукович, зусилля влади повинні бути спрямовані на формування середнього класу в країні [7].

Вважаємо таку позицію правильною, саме середній клас є основою соціальної та політичної стабільності в країні, він підтримує реформи і впроваджує їх в життя.

Малий і середній бізнес — це реальна основа формування середнього класу — гаранта політичної стабільності в країні. Малий та середній бізнес нині став невід'ємною складовою сучасного українського суспільства. Прошарок людей, які займаються малим бізнесом, є одним із основних джерел забезпечення соціально-економічної активності населення. Ці реальні групи людей можна віднести до середніх прошарків, до середнього класу, який відповідає новим майновим та суспільним відносинам, які здатні легко адаптуватися до всіх не дуже глобальних змін у суспільстві. Вони мають специфічну субкультуру відносин, ставлення до влади та державної політики. Особливість їх діяльності становлять тісні відносини з пересічними громадянами та малозахищеними верствами населення, яких в Україні більшість.

Істотним напрямком локалізації бідності виступає саме державна політика розвитку малого і середнього бізнесу, який виступає об'єктивною основою формування середнього класу як важливої умови консолідації суспільства та подальшого розвитку його громадянських структур.

В Україні ще не сформовано середній клас, але в соціальній структурі населення є групи, які мають частину таких ознак, а саме:

- належний рівень доходів;
- високий рівень освіти і кваліфікації;
- помірний політичний консерватизм;
- зацікавленість у підтримці соціальної та політичної стабільності;
- неприйняття ідеології маргіналізації.

Потужний середній клас — це:

- домінування в суспільстві активної життєвої позиції (прагнення самостійно забезпечувати добробут своєї родини);
- наявність внутрішніх джерел інвестування (населення інвестує значну частину зароблених коштів у бізнес, освіту, життя тощо);

- висока платоспроможність населення і відповідно масштабний внутрішній ринок (попит породжує пропозицію, що веде до економічного зростання, збільшення зайнятості, доходів тощо);

- домінування демократичних принципів державного управління, зокрема прийняття управлінських рішень за участі населення, звітність органів влади.

На відміну від цього соціальна поляризація може перекреслити розвиток демократичних засад державного устрою, намагання побудувати соціально орієнтовану економіку, становлення України як стабільної міцної держави.

Багато дослідників вважають створення середнього класу головним соціальним інтересом України, стратегічною соціальною метою реформування економіки й суспільства. Як справедливо зазначає Е. Лібанова, «становлення середнього класу в реформованому українському суспільстві має відбуватися не шляхом створення принципово нового, неіснуючого в Україні соціального групування, а шляхом поступової трансформації відповідних соціальних груп і способу їхнього життя». І далі «Створення середнього класу не досягається розробкою спеціальних програм чи окремих заходів, але ця мета має проходити червоною стрічкою через всю урядову діяльність та реформи законодавства» [8, с. 11].

Пріоритетними напрямками державної політики щодо формування середнього класу в Україні, на нашу думку повинні бути: підтримка працюючого населення; забезпечення випереджаючого зростання заробітної плати; захист інтелектуальної власності і зміцнення на цих засадах становища висококваліфікованої робочої сили; підтримка малого підприємництва.

Стратегічними кроками державної політики на шляху формування середнього класу мають стати: створення умов для розвитку малого бізнесу та стимулювання інвестиційної й інноваційної діяльності підприємств шляхом послаблення податкового тиску; збільшення на законодавчому рівні вартості частки праці в одиниці продукції товарів та послуг; запровадження обов'язкової диференціації оплати праці в залежності від кваліфікації працівника (рівень освіти, трудовий стаж тощо); розгортання програм будівництва соціального та комунального (муніципального) житла із залученням коштів фізичних осіб-забудовників, на законодавчому рівні має бути закріплена практика вилучення з обсягів доходів фізичних осіб, що підлягають оподаткуванню, коштів, спрямованих на будівництво (придбання) житла економ-класу зазначеними особами; активізація громадянської активності шляхом удосконалення процедур щоденної прямої

демократії (налагодження систематичної роботи дорадчих структур, особливо на місцевому рівні; удосконалення законодавчого поля застосування практики місцевих референдумів).

Держава, що йде шляхом реформувань, повинна усвідомити, що політичні й економічні перетворення набудуть стійкого характеру лише за умови, якщо більшість населення відчує тенденцію, нехай до незначного, але все ж таки поліпшення життя. До того часу буде зберігатися загроза політичній стабільності. Ця тенденція не буде означати загального задоволення якістю свого життя, але дасть змогу досягти певної соціальної рівноваги, що є важливою умовою політичної стабільності. Тривалість періоду соціальної рівноваги залежить від очікування населення, що може терпіти, але не вічно. Якщо протягом декількох років буде переважати спад або стагнація господарської діяльності, кредит терпіння вичерпається. Масові антиреформаторські настрої можуть призвести до влади сили, що прагне повернення державного соціалізму або встановлення інших форм авторитарності. «Було б наївно очікувати, що у знедолених людей виявляться достоїнства, необхідні для повноцінної участі в демократичних процесах. Ці люди значно більшою мірою беззахисні перед погрозами і легше піддаються тиску, що має місце в політичному житті» [9, с. 460]. Як справедливо зауважують західні політологи, «серйозний підхід до демократії припускає вжиття певних заходів, що обмежують ступінь класової нерівності й гарантують усім громадянам задоволення їхніх насущних потреб» [9, с. 458]. Таким чином, підвищується роль соціальної політики в збереженні політичної стабільності.

Бідність сьогодні багато в чому виступає як істотна загроза політичній стабільності українського суспільства. Малий і середній бізнес є тією сферою економіки, яка за підтримки держави, що включає розумну податкову політику, могла б істотно змінити соціально-економічну ситуацію в країні. Тому одним із пріоритетних напрямів соціальної політики в перехідний період повинна стати державна підтримка підприємництва. Соціальна функція малого та середнього бізнесу глобальна.

По-перше, підприємства малого й середнього бізнесу здатні поглинати незайняту робочу силу, а отже, знижувати соціальну напруженість, викликану високим безробіттям. Так, в 2010 році створено 30,1 тис. робочих місць в малому і середньому бізнесі, що в 1,3 раза більше, ніж в минулому році [10]. Отже, бізнес здатен зменшити рівень безробіття, а це важливе завдання соціальної політики держави.

По-друге, підприємництво формує соціальну базу для створення середнього класу — гаранта політичної стабільності. Не можна ігнорувати й той факт, що розвиток малого і середнього бізнесу — це найбільш дешевий шлях до ринку, що закладає глобальні основи економічного зростання в країні, забезпечує політичну й соціальну стійкість системи. Заходи щодо державної підтримки малого і середнього бізнесу спрямовані на створення економічних стимулів і сприятливих правових умов для його розвитку надання матеріальних ресурсів на вигідних умовах.

Саме гарантія стабільності щодо володіння власністю є генератором проведення реформ у будь-якій державі. Наявність власності у громадян можна розглядати як основу для самоствердження і самореалізації, саморозвитку, особистої безпеки, опори для сім'ї, нації і в цілому держави.

Здійснюючи політику, спрямовану на підтримку малого та середнього бізнесу, держава створить позитивне середовище для розв'язання таких невідкладних завдань, як прискорення структурної перебудови економіки, забезпечення ринку товарами та послугами, створення конкуренції, поповнення місцевих бюджетів, боротьба з безробіттям тощо. Саме підприємства малого і середнього бізнесу здатні вирішити ці гострі проблеми, оскільки не потребують значного стартового капіталу й мають високу оборотність ресурсів [11, с. 285—286].

Висновки. Отже, підбиваючи підсумки, можна зробити висновок, що саме від ступеня державної підтримки малого й середнього бізнесу залежить зростання добробуту суспільства, формування середнього класу. Оскільки населення підтримує ту політичну владу, яка піклується про підвищення рівня життя, соціальну захищеність людей, це означає, що сприяння розвитку малого і середнього бізнесу стане фактором легітимності політичної влади.

Особливістю нинішнього періоду, що переживає Україна, є перетинання економічного та політичного аспектів реформування. Так, якщо економічна проблема полягає в тому, щоб розробити ефективні заходи щодо боротьби з бідністю, то політичне завдання зводиться до того, щоб досягти легітимності влади, яка можлива лише у випадку підвищення рівня життя населення.

Визначаючи подальші шляхи подолання бідності в Україні, необхідно виходити з того, що працездатна частина населення має бути забезпечена роботою і гідною заробітною платою, що дозволить викоринити бідність серед працюючих громадян і суттєво знизити

рівень бідності серед малозабезпечених, соціально вразливих верств населення.

Сучасний стан рівня життя населення України потребує підвищення якості життя найбільш числених (а не лише найбідніших) прошарків населення, що стане підґрунтям для формування середнього класу — основи стабільності суспільства.

Література

1. Магдеев Н. Г. Політичні вектори міжнародного співробітництва у сфері скорочення бідності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. політ. наук : 23.00.04 / Н. Г. Магдеев. — Москва, 2005. — 21 с.
2. Декларація тисячоліття Організації Об'єднаних Націй: Затверджена резолюцією 55 / 2 Генеральної Асамблеї від 8 вересня 2000 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.search.ligazakon.ua/1_doc2.nsf/link1/MU00044.html.
3. Воля України подолати бідність — значний крок на шляху досягнення Цілей Розвитку Тисячоліття [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.un.kiev.ua/ua/pressroomnevs/280>
4. Дейнека О. Константи бідності [Електронний ресурс] / О. Дейнека. — Режим доступу : <http://www.pchela.ru>
5. Про невідкладні заходи з подолання бідності: Указ Президента України від 26 лютого 2010р. № 274/2010 // Офіційний вісник Президента України. — 2010. — № 9. — С. 8—17.
6. Майже 80 % українців живуть за межею бідності [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.tsn.ua/ukrayina/>
7. Влада буде боротися з бідністю — Янукович [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.podrobnosti.ua/power/2010/06/04/691043.html>.
8. Лібанова Е. Соціальна стратифікація українського суспільства і передумови становлення середнього класу / Е. Лібанова // Нова політика. — 2002. — № 1. — С. 5—11.
9. Янг Ай. М. Політична теорія: загальні проблеми / Ай. М. Янг // Політична наука. Нові напрямки. — М., 1999. — 460 с.
10. Підсумки роботи за 2010 рік [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.socinform.vn.ua/pids10.htm>.
11. Сіленко А. О. Соціальна держава: тернистий шлях до визнання. Світовий досвід і перспективи України : Монографія / А. О. Сіленко, В. А. Коляденко. — К. : «ТЕС», 2002. — С. 285—286.

В статтє рассматривается проблема бедности в Украине и предложены направления преодоления бедности как фактора политической стабильности.

Ключевые слова: пути преодоления бедности, средний класс, малый и средний бизнес, политическая стабильность.

In the article the problem of poverty is examined in Ukraine and directions of overcoming of poverty are offered as to the factor of political stability.

Key words: ways of overcoming of poverty, middle class, small and middle business, to poli-tichna stability.

Мазуренко Людмила Іванівна — здобувач кафедри політології Одеської національної академії зв'язку імені О. С. Попова.

Рецензент: проф Півнева Л. М.